

Pešat, Zdeněk; Kundera, Ludvík

Místo portrétu : (dva příležitostné texty)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. V, Řada literárněvědná bohemistická. 1998, vol. 47, iss. V1, pp. [5]-8

ISBN 80-210-2014-8

ISSN 1213-2144

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/104935>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZDENĚK PEŠAT, LUDVÍK KUNDERA

MÍSTO PORTRÉTU (Dva příležitostné texty)

V povědomí veřejnosti je Milan Suchomel znám především jako literární kritik, a to takřka výhradně jako kritik české prózy. Nejprve její podoby z padesátých a šedesátých let a po nucené přestávce v menším rozsahu i tvorby z let osmdesátých a devadesátých. Někdy i neprávem v pozadí tohoto vystupování se ocitá jeho práce literárněhistorická, zdařile uplatňovaná od samého začátku jeho odborného působení. Zabýval se tehdy hlavně českou meziválečnou literaturou v pracích, jako byla například filozoficky orientovaná studie o vztahu prózy K. Čapka k pragmatismu nebo srovnávací pojednání o F. X. Šaldovi a B. Václavkovi ve dvacátých letech. Z té doby bych zvláště upozornil na dvě práce příznačné pro Suchomelovu symbiózu literárněhistorických a kritických postupů. Mám na mysli miniaturní jubilejní článek o Čapku Chodovi v Hostu do domu z roku 1961, jenž představuje brilantní kritické dobývání se vykládače dovnitř tvaru díla a zároveň respektuje jeho dobové historické souvislosti, a dále stať Zápás o skutečnost z almanachu Dokořán z roku 1957 věnovanou dílu M. Pujmanové, jež zase vypovídá o autorově vyvinutém literárněhistorickém smyslu pro časové proměny tvorby, ale také o jednoznačném kritickém postoji, odstupu od díla, v němž tvorbu nahradilo „aranžování samozřejmých pravd“.

Zarputilé úsilí proniknout do nitra jednotlivého díla a současně vědomí, že umělecká literatura tvoří souvislý celek schopný vypovídat o obecnějších problémech umění, společnosti i doby a zejména nevšední, po desetiletí nenarušená a uprostřed dobových zvrátů i lidsky vzácná jednodušnost Suchomelových náhledů na literaturu bez aktualizujících benevolencí kulturněpolitických i odborných kompromisů kritických, jsou hlavní pilíře, na nichž Suchomel od samých začátků stavěl svou literárněvědnou aktivitu. Když pak těžiště jeho práce se v šedesátých letech přesunovalo stále více k literární kritice, právě tyto základy podstatně přispěly k osobitému, svým způsobem i ojedinělému rázu této činnosti. Suchomelova kritická vystoupení jsou nyní uložena ve dvou knížkách vydaných se zpožděním. Studie s titulem Literatura z času krize místo zkraje sedmdesátých let vyšly až v roce 1992 a soubor kritik Co zbylo z recenzenta počínajících už v padesátých letech až

v roce 1995. Suchomelovi jako kritikovi každé jednotlivé literární dílo slouží jako mocný impuls k rozehrání vlastní intelektuality. Neuplatňuje ji však formou jakéhokoli předvádění se kritického já. Zabraňuje tomu jeho odborná literárněvědná erudice podepřená někdy i filozoficky, jež si je neustále vědoma, že předmětem, jenž se předvádí a interpretuje, je dílo, a nikoli kritický subjekt. Suchomelova reflexe neběží také jen paralelně vedle díla, nejsou to dvě rovnoběžky, jež se vzájemně protnou až v nekonečnu; prvotnost díla je vždy zřejmá, jeho analýza se však nesoustřeďuje na popisy jeho vnitřního ustrojení, na způsoby konstrukce jeho poetiky, nýbrž každá jednotlivost se vždy vztahuje k obecnějším otázkám na ose skutečnost — literatura a literatura — tvorba. Dále, ač se kritik ani na chvíli nevzdává vyhraněného hodnotícího zřetele, je mu zcela cizí vynášení přímočarých explicitních soudů. Zcela negestické hodnocení je zpravidla zašifrováno v oněch vztahových problémech, které zpětně a z právě získaného nadhledu osvětlují charakter jednotlivostí. Suchomelův způsob předvádění díla tedy neznamenaá atak na čtenáře, naléhání, aby právě jeho stanovisko akceptoval jako jediné oprávněné. Naopak své úvahy neustále komplikuje a problematizuje třeba i vědomím, že i novátorský počin nese v sobě zárodky budoucích stereotypů. Navíc sice jde rovnou doprostřed osnových vztahů díla bez zdlouhavých informativních uvozování, přitom ale nic čtenáři neulehčuje, vodí ho zákrutami, kterými se, jak bystře napsal J. Trávníček, „prováhává ke smyslu díla“. Raději se se čtenářem mine, než by šířil laciné a kriticky módní, aktuální nálady. Přesto Suchomelovy texty nejsou monotónní, vedle vytříbeného odborného jazyka dovede se opřít i o výstižnou metaforu, lidové rčení, zvýraznit text ironií i vtipným přirovnáním. Vznikne-li někdy nesoulad se čtenářem, není to nikdy v jazyce, ale vždy v rozdílném způsobu myšlení, ze strany Suchomela možná i v nedostatku identifikačních nápoděví.

Jako literární historik se Suchomel po raných exkurzech do oblasti meziválečné literatury projevil mimo jiné v týmové práci o české literatuře od první světové války z roku 1977 miniportréty, v nichž se snažil ve dvou, třech větách postihnout specifické rysy různorodých autorů, dále po listopadu 1989 jako autor menších studií o osobnostech české kritiky — V. Černém a O. Susovi. Především ovšem proměnil svůj, dá se říci, celoživotní zájem o J. Mahena v monografický spis s titulem *Jiné oči Jiřího Mahena*, kterému jen povodně na Moravě zabránily, aby dosud vyšel tiskem. K analýze zvolil si Suchomel Měsíc, soubor trochu výstředních a trochu tajemných povídek. Výběr svědčí o Suchomelově dobré orientaci v české literatuře 20. století. Mahenovo dílko totiž nabízí pro svou mnohoznačnost široké pole interpretační aktivitě. Autor studie toho také důmyslně využívá. K charakteristice povídek zase nesměřuje přímo, od strukturální analýzy, ale prostřednictvím metatextů jiných literárních kritiků a historiků a též básníků. Jejich konkretizace podávají výpověď jak o zkoumaném díle, tak ovšem i o interpretech samotných, což je zvláště zajímavé u básníků V. Nezvala a F. Halase, kteří shodně Mahena obdivovali, přesto však k jeho dílu přistupovali rozdílně. K závěrečné pointě se pak Suchomel dostává přes stále napínání čtenáře různými digresemi. Jestliže ve svých kritikách Suchomel kultivovaně využíval obrazná vyjádření, lidová rčení a ironii a činil z nich nezřídka eseje, pak toto oddalování výsledného vyznění z jiné strany, nicméně obdobně, sblízuje jeho text s postupy beletrie a v duchu Šaldových

postulátů vědeckou práci s uměleckou (ostatně zdá se, že právě Šaldovy podněty především už od samých počátků vyznačovaly Suchomelovu literárněvědnou dráhu).

O pedagogickém působení Milana Suchomela nemohu podat vlastní svědectví, četl jsem však vyjádření některých jeho žáků, jež vysoce vyzdvihovala jeho učitelské vystupování jak na fakultě, tak při bytových seminářích, jež v době normalizace vedl.

Soudím, že charakter odborných publikací, ostatní činnost redakční i ediční (L. Blatný, O. Theer, O. Sus), o které jsem nepovažoval za potřebné psát zvlášť, mně dostupné informace o pedagogickém působení a nakonec i osobní charakterové rysy i veřejné postoje Milana Suchomela dostatečně prokazují, že si plně zaslouží titul profesora. Bez sebemenších výhrad doporučuji, aby proběhlo jeho profesorské řízení a přineslo kladný výsledek.

Zdeněk Pešat

„Škrtl jsem dvě věty, nic nepřidal,“ napsal Milan Suchomel, když po 22 letech vydal své stati o próze let šedesátých (Literatura z času krize, Atlantis 1992). A když pak — bez autorova popudu — vyšly jeho recenze z velerozlehlého úseku 1954–1994 (40 roků!), neškrtl už ani dvě věty, nýbrž ponechal vše „v původním stavu, neopraveném a nezlepšovaném, bez vynechávek a přípisů, jako dokument o soudech, omylech, pošetilostech a vůbec sklonech doby, lidí, literatury“. (Co zbylo z recenzenta, Vetus via, 1995).

Tzv. pamětníka, pamětníka doby, nikoli tisícerych recenzí, logicky přitáhnou Suchomelovy recenzentské začátky. Až na pár výjimek jsou z Hosta do domu od polovice 50. let, a i když si nasadíme povinně přísné brýle, tak moc pošetilostí tam zrovna nenajdeme. Termíny jako „horký dech současnosti“ nebo „socialistické vlastenectví“ jsou naprostou výjimkou, navíc v kontextu skoro vždy probleskne světylko ironie. Odpuzující dobové frazeologii se Suchomel dokonale vyhnul, o svízelných, všestranně svízelných!, věcech píše lehkou rukou, jeho jazyk nemá ztěžklé nohy. Specialista na prózu se neobejde bez tzv. vyprávění obsahu, Suchomelovi na tyto, jinde dost toporné, pasáže stačí dvě tři věty, někdy jediná. A ještě stačí maličko šlehnout; bez hrubostí. Zvláště od půle 60. let, kdy se recenzent častěji uchyluje pod střechem Literárních novin, se tento jeho um, toto jeho umění!, propracovává k neběžné jiskřivosti. A tam nalézáme nejvíc trvalé dobové, nejen literární kritiky, zvláště když CO se elegantně přesmykne v JAK.

Tyto úvahy, dokládané spoustou velmi konkrétních příkladů, zabraly posléze (po menších recenzentských „rozvíčkách“) knihu Literatura z času krize, knihu, v níž se o dnes tolik zpochybňovaných letech šedesátých dozvíme víc než v takzvané historické četbě.

První část knihy nazvaná „jemně“ Situační zpráva o cestách k dopělosti je vstup věcný i vpravdě efektní. A nechybí en bloc jaksi pochybovačný úsměv. Na samém počátku se reprodukuje „obsah“ dnes vcelku zapomenuté knihy Jiřího Frieda Časová tiseň, hrdina se charakterizuje jako „rozpolcený šachový teoretik“, demonstuje až hyperbolicky kompletní odcizení; odcizení všemu. Suchomel klade otáz-

ku: „Není to zašlého věku děj?“ Mohla by to tedy být kniha jakžtakž zapadající do tehdejších „blábolů“ (toť Suchomelovo slovo) o vymetání zel minulosti a zametání před prahem „zlatého věku“. Ale tahle iluze možného uvažování se bod za bodem, příběh za příběhem likviduje. Přes Trefulku, Putíka a najmě Škvoreckého vše směřuje k větě posledního odstavce: „Socialistické obrození končí, kéž by nenávratně.“ A následuje „švitořivý“ citát z F. L. Čelakovského ještě vystupňovaný dalším citátem, a to z Vojtěcha Nejedlého, uvedený dokonce přesným datem 6. června 1836. Je řeč o básníkovi, jenž (cituji) „od cesty právě se uchýlil, zlosyna za předmět vyvoliv“. Suchomel pointu ještě zdvojuje (a komplikuje) dodávaje, že oním „inkriminovaným chuliganem je strašný lesů pán“, tedy hrdina Máchův! Což je sarkasmus na české poměry nebyvalý.

Po této výjimečné odbočce budiž řečeno, že zvláště v oddílu čtvrtém O potřebě mýtů a klaunů jsou stránky trvale aktuálních analýz tvarových, stránky málem exhibiční. Tane mi na mysli Suchomelův výrok (nebo psané slovo?), že Věře Linhartové nerozumí. To chápu jako půvabnou hru na sebeironii, veliká vzácnost na našich pořad ještě hodně zapšklých luzích! Pasáže o „lyrické sebeobraně“ Linhartové, o „technice epizod“ mi utkvěly v hlavě od těch let šedesátých.

Troufám si teď užít slova, kterého jsem dosud nepoužil, protože je v televizi a v rozhlase slyšíme den co den, večer co večer, a to v maximálně rozplizlých významech, ačkoli je to slovo původně velmi čisté. Vrátím se k tomu úzkému původnímu smyslu. To slovo totiž zní: svěží. Svěžest. To je můj dnešní celkový pocit z četby prací muže, před jehož jménem jsme dosud nenalezali slovo profesor — vinou zřejmě nějakého nedopatření.

Tento muž nás navíc v tyto dny obdařuje knihou, která se několikanásobně vymyká. Jmenuje se Jiné oči Jiřího Mahena (Jota 1997). Jejím tématem je Mahenova kniha třiceti krátkých, ba kratičkových próz, kniha Měsíc vyšlá roku 1920. Zamíchal jsem se kdysi trochu do „dějin“ této „předlohy“, takže nejsem oprávněn k detailnímu rozboru. Musím však říci, v čem je ta kniha tak neobvyklá:

1. Prvou půlkou knihy je kompletní přetisk Mahenova textu, druhou část tvoří Suchomelovy úvahy, interpretace, dokumentace.
2. Tvar této druhé části, započaté před patnácti lety, je rozmanitý: filozofie vedle textového rozboru, literárněhistorické sondy vedle tzv. ohlasu kritiky, rozhlédnutí po zemi, ale i po vesmíru.
3. Analýza hlasů dvou básníků—protichůdců, kteří Měsíc a jeho pověstnou předmluvu přímo zbožňovali. Mám na mysli Nezvala a Halase.
4. Také by se dalo říci: A vůbec! (Omlouvám se.)

Profesor Milan Suchomel zní zcela samozřejmě.

Ludvík Kundera